

РЕГІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ

УДК 329(477):94(477.43) «19»

Сергій Ткач

ДІЯЛЬНІСТЬ ОСЕРЕДКІВ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПОДІЛЬСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Сергій Ткач. Діяльність осередків українських політичних партій у Подільській губернії на початку ХХ ст. У статті зроблено спробу на основі сучасної методології, аналізу праць вітчизняних і зарубіжних учених, залучених архівних джерел та опублікованих документів і матеріалів дослідити діяльність осередків українських політичних партій у Подільській губернії на початку ХХ ст.

Події, які розпочались в Наддніпрянській Україні сприяли активізації національного руху, створенню та активній діяльності українських політичних партій, які відіграли вирішальну роль у національному самоствердженні українців. Аналіз матеріалів показав, що на початку ХХ ст. на Поділлі діяли осередки таких національних партій як Революційна українська партія, Українська соціалістична партія, Українська демократична партія та Українська соціал-демократична робітничка партія. Вони, як правило, займалися агітацією і пропагандою своїх поглядів серед місцевого населення, друкували й поширювали нелегальну літературу.

Національно-визвольний рух у Подільській губернії не набув масового характеру, особливо серед робітників, які були переважно євреями або зрусифікованими українськими селянами. Водночас проаналізовано діяльність центрів цього руху, одним з яких була Подільська духовна семінарія в м. Кам'яниці-Подільському. Це пояснюється тим, що у цьому закладі навчалися переважно вихідці із сіл, які потенційно склали соціальну базу українського руху. Також висвітлено діяльність Кам'янецької організації УСДРП, яку очолював лікар П. Блонський та проаналізовано причини глибокої політичної кризи 1908–1909 рр.

Ключові слова: Поділля, Подільська губернія, український національно-визвольний рух, Революційна українська партія, Українська соціалістична партія, Українська демократична партія, Українська соціал-демократична робітничка партія, Кам'янецька організація УСДРП.

Сергей Ткач. Деятельность ячеек украинских политических партий в Подольской губернии в начале ХХ в. В статье сделана попытка на основе современной методологии, анализа работ отечественных и зарубежных ученых, привлечение архивных источников и опубликованных документов и материалов исследовать деятельность ячеек украинских политических партий в Подольской губернии в начале ХХ в. События, что начались в Надднепрянской Украине в исследуемый период, способствовали активизации националь-

ного движения, созданию и активной деятельности украинских политических партий, которые сыграли решающую роль в украинском национальном движении. Анализ материалов показал, что в начале XX в. на Подолье действовали ячейки таких политических партий как Революционная украинская партия (позже переименованная в Украинскую социал-демократическую рабочую партию), Украинская социалистическая партия и Украинская демократическая партия. Они, как правило, занимались агитацией и пропагандой своих взглядов среди местного населения, печатали и распространяли нелегальную литературу. Национально-освободительное движение в Подольской губернии не получило массового характера, особенно среди рабочих, которые были преимущественно евреями или русифицированными украинскими крестьянами. В то же время проанализирована деятельность центров этого движения, одним из которых была Подольская духовная семинария в г. Каменеце-Подольском. Это объясняется тем, что в этом заведении учились преимущественно выходцы из сел, которые потенциально составляли социальную базу украинского движения. Также освещены деятельность Каменецкой организации УСДРП, которую возглавлял врач П. Блонский и проанализированы причины глубокого кризиса политических партий в 1908–1909 гг.

Ключевые слова: Подолье, Подольская губерния, украинское национально-освободительное движение, Революционная украинская партия, Украинская социалистическая партия, Украинская демократическая партия, Украинская социал-демократическая рабочая партия, Каменецкая организация УСДРП.

Вивчення діяльності українських політичних партій на початку XX століття залишається пріоритетною проблемою вітчизняної історіографії. Зусиллями вчених створені узагальнюючі монографічні дослідження з історії окремих політичних партій, які діяли на території України. Серед наукових видань останнього часу, присвячених вивченню історії українських політичних партій, варто виділити праці О. Висоцького¹, О. Голобуцького², В. Головченка³, А. Голуба⁴, Г. Касьянова⁵, І. Михальського⁶, А. Павка⁷.

У Росії після 1991 р. вийшла низка наукових праць, присвячених висвітленню політичної історії країни. Заслужують на увагу енциклопедичні видання з історії політичних партій Росії. В них подаються відомості не тільки з історії російських політичних партій, а також національних партій, які діяли на території Російської імперії, зокрема і Наддніпрянщини⁸.

Висвітленню діяльності політичних партій і просвітницьких організацій на території Правобережної України, зокрема Подільської губернії, присвячені дослідження А. Глушковецького⁹, В. Лозового¹⁰, О. Симчишина¹¹, О. Федькова¹². Однак, у цих та інших наукових виданнях регіональні аспекти партійно-політичного життя висвітлені недостатньо.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі архівних джерел, наукового доробку вчених охарактеризувати діяльність організацій українських політичних партій у Подільській губернії на поч. XX ст.

На завершальному етапі українського національного відродження в підросійській Україні відбувається утворення українських політичних партій, які мають відігравати важливу роль у національному самоутвердженні українців.

Першою політичною партією в Наддніпрянській Україні була Революційна українська партія (РУП), яка утворилася 29 січня 1900 р. в Харкові на так званій «раді чотирьох» (Д. Антонович, Б. Камінський, Л. Мацієвич і М. Русов). На початку 1902 р. партія складалася із шести «вільних громад». Київська вільна громада РУП поширювала свою діяльність на Київську, Подільську і Волинську губернії¹³.

Джерела засвідчують, що український національно-визвольний рух у Подільській губернії не вирізнявся масовістю, особливо серед робітників, які склались переважно із єврейської меншини, або зрусифікованих українських селян. Його центром слугувала Подільська духовна семінарія в Кам'янці-Подільському. Це пояснюється тим, що в гімназіях і училищах міста здобували освіту переважно діти міщан, дворян, чиновників та інших верств населення, вихованих на засадах російської культури. Натомість у духовній семінарії навчалися переважно вихідці із українських сіл, які потенційно складали соціальну базу національного руху. Тому активними діячами і симпатиками національних політичних партій були саме предстаники цього закладу.

Одним із чинників, що сприяв активізації національно-свідомих учнів, стала поява в семінарії у 1901–1902 рр. представників українського руху. Саме тут, на початку ХХ ст., працював помічником інспектора В. Чехівський – відомий діяч РУП–УСДРП, майбутній голова уряду УНР доби Директорії. Він надзвичайно активно переймався вихованням майбутніх українців й разом з першими національно-свідомими семінаристами Г. Степурою та П. Богацьким (пізніше його брата Д. Богацького затримали як пропагандиста РУП, під час розповсюдження в с. Чорна Кам'янецького повіту прокламації цієї партії «До робітників»)¹⁴ проводив агітацію серед семінаристів¹⁵.

У семінарії функціонувала підпільна бібліотека, в якій зберігалася нелегальна, переважно українська література. Розгортання національного руху викликало репресивні заходи з боку адміністрації, результатом яких стало звільнення В. Чехівського з роботи і одночасне виключення багатьох семінаристів старших класів. Але це не зупинило рух. До нього залучалися нові сили, які в майбутньому прославились на ниві українських національно-визвольних змагань. Серед них: В. Піснячевський – дописувач «Громадської думки» та «Ради», В. Голубович – прем'єр-міністр уряду Центральної Ради, Т. Туркало – активний член УСДРП, В. Приходько – діяч Подільської «Просвіти», Л. Юркевич – активіст РУП та УСДРП. Останній був виключений з семінарії за революційну діяльність й згодом вів там агітацію вже як рупівець. Також він передав до підпільної бібліотеки (якою після звільнення В. Чехівського опікувався вчитель С. Іваніцький) брошури видавництва РУП, серед яких «Солдатики» В. Винниченка, «Павуки та мухи» К. Лібкнехта, «Дядько Дмитро», «Добра порада в лиху годину» та ін.¹⁶.

У важливий центр діяльності РУП на Поділлі перетворилась Вінниця. У

червні 1902 р. тут з'явилися перші агітатори, які співпрацювали з Київською вільною громадою партії¹⁷. У жовтні – листопаді 1904 р. у місті та навколишніх селах, зокрема Сокиринці та Хижинці, стали поширювати прокламації «Робітники та селяни», «Товариші», «До запасних» видавництва РУП тощо¹⁸.

У 1900 р., незалежно від РУП, у Києві утворилася Українська соціалістична партія (УСП), керівником і ідеологом якої був Б. Ярошевський. Основним регіоном діяльності УСП стала Київська губернія¹⁹. На Поділлі у досліджуваний період прослідковуються лише поодинокі випадки агітації УСП. Так, у березні 1904 р. у с. Стодудьці Літинського²⁰ та на станції Козятин Вінницького повітів²¹ мали місце факти поширення майже сотні примірників прокламації ЦК партії «Правдиве слово про війну». Вони були розповсюджені, очевидно, місцевими агітаторами.

У січні 1905 р. подіями у Санкт-Петербурзі відомими під назвою «кривава неділя», розпочалася революція 1905–1907 рр. Діяльність українських партій у цей період набула більшої організаційної оформленості. У травні – серпні 1905 р. активізувалися вінницькі рупівці, які основну увагу в роботі звертали на село, оскільки чисельність українських робітників у містах була невеликою. Свою діяльність вони поширювали на такі населені пункти Вінницького повіту як містечко Станіславчик, села Сокиринці, Хижинці, Стрижевська Слобідка та ін. Серед місцевого населення розповсюджувалися брошури і прокламації «Товариші робітники», «Товариші надходять жнива», «Чого домогтися?», видрукувані Київською вільною громадою та ЦК РУП²². Ці видання містили жорстку критику державного устрою Російської імперії, висвітлювали скрутне становище українського селянства та закликали подолян до боротьби за свої права шляхом організації і проведення страйків. До активних діячів Вінницького осередку РУП належав син місцевого священика С. Вікул, який 3 жовтня 1905 р. був заарештований поліцією. Під час проведеного обшуку в нього вилучили 628 екземплярів різних найменувань нелегальної літератури видавництва Спілки і РУП²³.

Ще одним осередком діяльності РУП на Поділлі було містечко Муровані Курилівці Ушицького повіту. Тут, упродовж березня – червня 1905 р., діяла рупівська група, що підпорядковувалася Київській вільній громаді партії. Члени цієї організації займалися агітацією та поширенням нелегальної літератури в таких населених пунктах Ушицького повіту, як містечко Муровані Курилівці, м. Вербівець, села Гірчична, Житники, Петримани та ін.²⁴. Однодумців очолили акцизний контролер Г. Кибальчич і репетитор його дітей О. Новоградський. Вони розповсюджували брошуру «Страйк та бойкот» видавництва Київської вільної громади РУП та проводили публічні бесіди з місцевими селянами, закликаючи їх до боротьби проти місцевого поміщика М. Чихачева. Обидва активісти також організували селян на проведення страйку з вимогами підвищення заробітної плати і зменшення робочого дня²⁵. Згодом організація налагодила зв'язок з Українською демократичною партією, про що свідчить той факт, що з червня 1905 р. у містечку Муровані Курилівці разом із прокламаціями РУП з'явилися й прокламації УДП²⁶.

У травні – червні 1905 р. на решті території Подільської губернії зустрічалися поодинокі випадки агітації РУП та Спілки у Брацлавському (с. Олександрівка), Могилівському (с. Кизинець) і Проскурівському (містечко Ярмолинці) повітах. Тут розповсюджувалися прокламації «Гірка доля селянина», «Про державний лад», «Селянам війни не треба» та ін.²⁷

На початку ХХ ст. на хвилі загального піднесення українського політичного руху виникають партії ліберального спрямування. Восени 1904 р. із Всеукраїнської безпартійної загальної демократичної організації відокремилася Українська демократична партія. Її керівниками були Б. Грінченко, І. Стешенко, С. Єфремов та інші²⁸. УДП не мала значного впливу на Поділлі. Крім вже згаданого випадку розповсюдження нелегальної літератури в містечку Муровані Курилівці, у жовтні 1905 р. в с. Шурари Ямпільського повіту мав місце поодинокий випадок розповсюдження брошури видавництва цієї партії «Війна з Японією»²⁹.

У грудні 1905 р. завершилася ідейна та організаційна еволюція РУП. Частина діячів цієї партії, яка об'єдналася навколо М. Порша, В. Винниченка, Д. Антоновича, С. Петлюри, скликала з'їзд, який фактично завершив офіційне існування РУП та проголосив про створення Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП)³⁰. Свої зусилля партія спрямувала переважно на міський пролетаріат. Проте, не зважаючи на всі спроби перемістити центр партійної роботи до міста, вона залишилася здебільшого організацією сільського пролетаріату. Невипадково найбільший вплив і кількість осередків ця партія мала на Полтавщині та Поділлі³¹.

Відомим діячем УСДРП у Подільській губернії був П. Блонський. Він вів активну пропагандистську діяльність на селі, особливо в містечку Смотрич Кам'янецького повіту, де працював дільничним лікарем і мав чимало прихильників. Свою популярність П. Блонський здобув завдяки полум'яному виступу 24 листопада 1905 р. в м. Кам'янці-Подільському (Пушкінський будинок) на передвиборному зібранні, учасниками якого були жителі міста і багатьох навколишніх сіл. Промовець зачитав прокламацію Всеросійського селянського союзу (ВСС) «Чего хотят люди, которые ходят с красным флагом», а також склав йому програму вимог. Зміст останньої дізнаємося із вилученого жандармами документу: встановлення прямого виборчого права до складу Державної думи; селянський страйк без насилля – основний засіб боротьби для досягнення своїх цілей; конфіскація землі з викупом або без нього; створення єдиного прогресивного податку з прибутку та спадщини; поступове запровадження народної міліції на заміну регулярної армії; проведення реформи законодавства і судочинства (виборність судів, рівність усіх перед законом, запровадження умовного засудження) тощо³². Намагаючись згуртувати подолян навколо УСДРП, П. Блонський на початку літа 1906 р. запросив до Кам'янця-Подільського одного із авторитетних членів ЦК партії В. Винниченка. Останній взяв участь у зборах революційного активу міста, де прочитав один реферат на тему автономії України³³.

У середині серпня 1906 р. у м. Кам'янці-Подільському на квартирі П. Блон-

ського жандарми викрили роботу таємної конференції. Її учасниками були П. Блонський, його брати І. та Б. Блонські, вчитель М. Бялківський, чиновник Подільської земської управи В. Затонський та інші, загалом 18 осіб. За словами В. Приходька – одного з її учасників, делегати конференції мали на меті створити українську організацію, яка б змогла використати революційний настрій селянства і спрямувати його в одне русло. Під час обшуку в присутніх вилучили низку агітаційних матеріалів, у тому числі прокламації «Постановление учредительного съезда Всероссийского крестьянского союза», «Устав волостных комитетов» та «Справоздання виконавчого комітету Київської організації Української соціал-демократичної робітничої партії за місяць червень – липень 1906 р.». Спочатку всіх учасників зібрання заарештували. Однак за недостатністю доказів органи влади змушені були припинити судове переслідування і лише П. Блонського покарали на певний термін ув'язнення³⁴.

У фондах Центрального державного архіву органів влади та управління України у м. Києві зберігаються матеріали про діяльність УСДРП в Подільській губернії на початку ХХ ст. Серед таких документів, що висвітлюють розвиток соціал-демократичного руху в краї, передусім узагальнююча записка «Стан організацій УСДРП на селах Поділля в 1906–1907 рр.» та «Звіт про стан і діяльність Кам'янецької організації УСДРП за 1907 р.»³⁵.

На початку 1906 р. на території Подільської губернії виникла Кам'янецька організація УСДРП. За перший рік свого існування зусиллями її членів було створено дев'ять сільських і три міських гуртки. Наприкінці 1907 р. гуртки українських соціал-демократів діяли в семи населених пунктах Кам'янецького повіту (м. Кам'янець-Подільський, м-ко Городок, села Армяни, Боришківці, Залуччя, Черче, Чернокозинці) в одному селі Ушицького (Привороття) та двох селах Гайсинського (Жерданівка, Метанівка) повітів. Крім того, поодинокі члени організації перебували у восьми населених пунктах Кам'янецького (містечка Маків і Смотрич, села Баговиця, Біланівка, Гуменці, Карабчієв, Криничани, Мукша) і в чотирьох населених пунктах Ушицького (м-ка Дунаївці, Кривчик, села Дерев'яни, Рахнівка) повітів. Загалом українські соціал-демократи проводили агітаційно-пропагандистську діяльність у 22 подільських населених пунктах (Кам'янецький повіт – 15, Ушицький – 5, Гайсинський – 2). До складу Кам'янецької організації УСДРП входило щонайменше 170 членів, котрі переважно представляли сільський і міський пролетаріат та інтелігенцію³⁶.

Найбільшою кількістю і активністю вирізнялися осередки УСДРП у Приворотті (30 членів), Городку (20), Чернокозинцях (20), Армянах (12) тощо. У трьох населених пунктах (Армяни, Городок, Привороття) гуртки в своєму користуванні мали гектографи, на яких тиражували різноманітні антиурядові брошури, прокламації та відозви. Так, у серпні 1907 р. Приворотська група УСДРП виготовила прокламацію «До селян» з інформацією про підготовку до виборів у III Державну думу та закликом до виборців голосувати за соціал-демократів³⁷.

За період з 1906 по серпень 1907 рр. Кам'янецька організація провела три конференції. Зокрема, з метою обговорення стану справ в організації 7 січня

1906 р. була скликана перша конференція. Друга відбулася в квітні-травні 1907 р. з питання вибору делегата на III з'їзд УСДРП. Третя – у червні 1907 р., на якій було обрано делегата на загальнопартійну конференцію з приводу вироблення перед-виборної тактики до III Державної думи³⁸.

Під час виборів до II Державної Думи члени Кам'янецької організації УСДРП вели агітацію серед робітників, у результаті чого вдалося провести одного члена партії на губернське зібрання. У серпні 1907 р., під час роботи загальноосвітніх курсів для вчителів початкової школи, українські соціал-демократи провели три зібрання, на яких прочитали декілька рефератів і виробили статут спілки вчителів. 27-го серпня у Кам'янці-Подільському відбулося зібрання членів організації. На ньому були ухвалені такі рішення: розпочати агітаційну роботу серед сільської молоді, яка мала йти на службу у військо; провести на початку вересня цього року четверту конференцію, на якій обговорити питання щодо виборів у III Державну думу (відбулася ця конференція чи ні, з наявних джерел нам не відомо)³⁹.

Упродовж січня – травня 1907 р. представники Подільського губернського жандармського управління зафіксували випадки агітаційно-пропагандистської діяльності членів УСДРП у Брацлавському⁴⁰, Літинському⁴¹ та Ушицькому⁴² повітах. На їх території розповсюджувалися такі прокламації видруку УСДРП як «Добра порада в лиху годину», «Українська соціал-демократична робітничка партія», «До всього робочого люду» та ін.

У середині 1907 р. по всій Наддніпрянській Україні прокотилася хвиля масових арештів українських соціал-демократів. Наслідком наступу реакції стало те, що вже у вересні до Львова змушені були емігрувати В. Винниченко, Д. Донцов, А. Жук та ін., де вони започаткували Закордонну групу УСДРП⁴³. У 1908–1909 рр. партію охопила глибока криза, яка була викликана спільними для всіх організацій причинами: урядовими репресіями, зневірою у перспективі подальшої боротьби, політичною апатією трудящих мас тощо. Підтвердженням цього є інформація з листування між Департаментом поліції і Подільським ГЖУ за 1910⁴⁴ і 1915⁴⁵ рр. Аналізуючи стан діяльності місцевих організацій УСДРП за ці роки, начальник Подільського ГЖУ зазначав, що «в межах Подільської губернії груп Української соціал-демократичної партії не існує»⁴⁶.

Таким чином, суспільно-політичне життя Подільської губернії на початку XX ст. вирізнялося появою організацій і формуванням мережі багатьох українських партій. Свій вплив вони переважно зосереджували сільську місцевість, оскільки чисельність українських робітників у містах краю була незначною, а за етнічною ознакою більшість із них складалась з неукраїнців, яким українська національна ідея була чужою. Поразка революції у 1907 р. супроводжувалась посиленням репресій, припиненням діяльності або витісненням таких організацій із політичної палітри краю.

Примітки:

¹ Висоцький О. Українські національні партії початку XX століття: соціал-

лістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні): Монографія / О. Висоцький. – Дніпропетровськ: ДДФЕІ, 2001. – 160 с.

² Голобуцький О. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця XIX – початку XX століття: Дослідження / О. Голобуцький, В. Кулик. – К.: Смолоскип, 1996. – 124 с.

³ Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: Нариси з історії соціал-демократії початку XX ст. / В. Головченко. – Х.: Майдан, 1996. – 189 с.

⁴ Голуб А. Європейські обрії української соціал-демократії (кінець XIX – перша половина XX століття) / А. Голуб. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. – 92 с.

⁵ Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX століть. Соціально-політичний портрет / Г. Касьянов. – К.: Либідь, 1993. – 176 с.

⁶ Михальський І. Джерела з історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст. / І. Михальський. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 344 с.

⁷ Павко А. Політичні партії, організації в Україні: кінець XIX – початок XX ст.: зародження, еволюція, діяльність / А. Павко. – К.: Іван Федоров, 1999. – 250 с.

⁸ Общественная мысль России XVIII – начала XX века. Энциклопедия / [Ред. кол. В. Журавлев, А. Репников и др.] – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2005. – 604 с.; Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века. Энциклопедия / [Ред. кол. В. Шелохаев (отв. ред.), В. Булдаков, И. Ерофеев и др.] – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1996. – 872 с.

⁹ Глушковецький А. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних думах Російської імперії: Монографія / А. Глушковецький. – Кам'янець-Подільський: ПП. Буйницький О., 2010. – 400 с.

¹⁰ Лозовий В. Діяльність Подільської «Просвіти» в 1906–1914 рр. / В. Лозовий // Просвітницький рух на Поділлі. – Кам'янець-Подільський: Видання Подільського братства «Кам'янець на Поділлі», 1996. – С. 5-20.

¹¹ Симчишин О. Зародження бундівських осередків на території Правобережної України та їх діяльність на першому етапі революції 1905–1907 рр. / О. Симчишин // Гуманітарний журнал. – 2005. – № 1–2. – С. 72-77.

¹² Федьков О. Політичні партії і селянство в 1905–1907 рр. (діяльність партійних та непартійних організацій в селах Правобережної України): Монографія / О. Федьков. – Кам'янець-Подільський: Абетка – Нова, 2007. – 248 с.

¹³ Дорошенко Д. Революційна Українська Партія. (РУП). (1900–1915 рр.): Нарис історії української соціал-демократичної партії / В. Дорошенко. – Львів-Київ: вид-во ЦК УСДРП, 1921. – С. 7.

¹⁴ Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО), ф. 281, оп. 1, спр. 7890, арк. 7-8.

¹⁵ Приходько В. Під сонцем Поділля / В. Приходько. – Львів: Червона калина, 1935. – С. 52.

¹⁶ Там само. – С. 58-59, 80-82, 96, 98-104.

¹⁷ Кам'янець-Подільський міський державний архів (далі – К-ПМДА), ф. 228,

оп. 1, спр. 7142, арк. 35-35зв.

¹⁸ ДАХМО, ф. 281, оп. 1, спр. 7809, арк.2; там само, спр. 7828, арк. 4; Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК), ф. 419, оп. 1, спр. 3913, арк. 6-6зв.

¹⁹ Феденко П. Український громадський рух у ХХ ст.: курс лекцій / П. Феденко. – Подєбради: Вид-во Укр. техніко-господарського ін-ту, 1934. – С.15-16.

²⁰ ДАХМО, ф. 281, оп. 1, спр. 7819, арк. 26-27.

²¹ Там само, спр. 7807, арк. 3.

²² ЦДІАК, ф. 301, оп. 1, спр. 742, арк. 1-1зв.; там само ф. 419, оп. 1, спр. 4140, арк. 1зв.; там само, спр. 4139, арк.1, 9-9зв.

²³ Там само, ф. 442, оп. 855, спр. 5, арк. 32.

²⁴ Там само, спр. 113 ч. 1, арк. 43; там само, ф. 301, оп. 1, спр. 776, арк. 1, 97; ДАХМО, ф. 281, оп. 1, спр. 7862, арк. 280; К-ПМДА, ф. 228, оп. 1, спр. 7416, арк. 88; Там само, спр. 7244, арк. 1, 24.

²⁵ ЦДІАК, ф. 301, оп. 1, спр. 776, арк. 100; К-ПМДА, ф. 228, оп. 1, спр. 7338, арк. 1зв.

²⁶ ЦДІАК, ф. 301, оп. 1, спр. 776, арк. 100.

²⁷ К-ПМДА, ф. 228, оп. 1, спр. 7244, арк. 146-146зв.; там само, ф. 228, оп. 1, спр. 7275, арк. 54.

²⁸ Михальський І. Джерела з історії українських політичних партій кінця ХІХ – початку ХХ ст. / І. Михальський. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – С. 9.

²⁹ К-ПМДА, ф. 228, оп. 1, спр. 7244, арк. 194.

³⁰ Феденко П. Соціалізм давній і новочасний / П. Феденко. – Лондон-Париж-Мюнхен : Наше слово, 1936. – С. 196.

³¹ Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: Нариси з історії соціал-демократії початку ХХ ст. / В. Головченко. – Х.: Майдан, 1996. – С. 64.

³² ЦДІАК, ф. 419, оп. 1, спр. 4098, арк. 5-6; ДАХМО, ф. 281, оп. 1, спр. 7899, арк. 26-27.

³³ Приходько В. Під сонцем Поділля / В. Приходько. – Львів : Червона калина, 1935. – С. 237-238.

³⁴ Приходько В. Вказ. праця. – С. 240-245; ЦДІА України у Києві, ф. 301, оп. 1, спр. 894, арк. 3-3зв.

³⁵ ЦДІАК, ф. 301, оп. 1, спр. 894, арк. 100, 102-103.

³⁶ Там само. – арк. 102-103.

³⁷ Центральний державний архів органів влади та управління України у м. Києві, ф. 3807, оп. 1, спр. 6, арк. 105-106.

³⁸ ЦДІАК, ф. 301, оп. 1, спр. 894, арк. 99-100.

³⁹ Там само, арк. 100.

⁴⁰ Там само, спр. 1167, арк. 1, 32.

⁴¹ Там само, спр. 1165, арк. 2. 19.

⁴² Там само, спр. 1166, арк. 7.

⁴³ Павко А. Політичні партії, організації в Україні: кінець ХІХ – початок

XX ст.: зародження, еволюція, діяльність / А. Павко. – К. : Іван Федоров, 1999. – С. 203.

⁴⁴ ЦДІАК, ф. 301, оп. 1, спр. 1231, арк. 114-123.

⁴⁵ Там само, ф. 301, оп. 2, спр. 148, арк. 41зв., 71-71зв.

⁴⁶ Там само, оп. 1, спр. 1231, арк. 22.

Sergij Tkach. Activities of Ukrainian political parties in Podillia in the early twentieth century. In the paper based on the modern methodology there made an attempted of analyzing the works of local and foreign scientists, the attraction of archival sources and published documents and materials to explore the activity center of the Ukrainian political parties in Podillia province in the early twentieth century.

It is noted that the events that began in Dnieper Ukraine in the period contributed to enhance national movement, creation and active role of the Ukrainian political parties which played a decisive role in Ukrainian national self-assertion. The analysis of the material showed that in the early twentieth century in Podillia there were centers of political parties such as the Revolutionary Ukrainian Party, Ukrainian Socialist Party, Ukrainian Democratic Party and Ukrainian Social-Democratic Labour Party. They are usually engaged in agitation and propaganda of its views among the local population, printed and distributed illegal literature.

In the paper noted that the national liberation movement in Podillia province has not received widespread, especially among workers who were mostly Jews or Russified Ukrainian peasants. However, analysis of the activity centers of the movement, one of which was Podillia seminary in the town Kamianetz-Podilsk. This is due to the fact that in this institution studied students mostly come from villages that potentially constituted the social base of the Ukrainian movement. Also highlighted the activities of Kamianets organization of USDLP headed by Doctor P. Blonsky and analyzed the causes of deep political crisis in 1908–1909 years.

Key words: *Podillia, Ukrainian national liberation movement, Revolutionary Ukrainian Party, Ukrainian Socialist Party, the Ukrainian Democratic Party, Ukrainian Social-Democratic Labour Party, USDLP organization of Kamianets.*

Отримано: 17.10.2015

УДК 94 (477.43 / . 44) «19»:378.4(477.25)

Андрій Чуткий

**ВИХІДЦІ З ПОДІЛЛЯ В СТИНАХ КИЇВСЬКОГО
КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ (НОВІ МАТЕРІАЛИ
ДО ІСТОРІЇ ПОДІЛЛЯ ПОЧАТКУ XX СТ.)**

Андрій Чуткий. Вихідці з Поділля в стінах Київського комерційного інституту (нові матеріали до історії Поділля початку XX ст.). У статті